

ROSANA ŠKRGULJA

SZENT QUIRINUS ÉS SZISZEK (SISAK)

Sziszek a Horvát Köztársaság kontinentális részén fekvő város, Zágrábtól 50 kilométernyire délnyugati irányban. A Száva és a Kupa összefolyásánál, illetve az Odra kupai torkolatánál helyezkedik el. Ez a terület az őskorban és az ókorban is fontos útvonalak mentén terült el, amelyek észak Itáliából vezettek keletre, illetve a Baltikumról déli irányba, és itt volt az egyetlen alkalmas átkelési lehetőség a Száván át egy körülbelül 200 km hosszú szakaszon.¹ A felsorolt tényezőknek köszönhetően, a terület az őskortól napjainkig lakott volt.² A vaskorban fejlődött ki Segestica, a jelentős római kor előtti település, az egyetlen városi jellegű központ Horvátország kontinentális részén ebben a korszakban. A Száván érkeztek Segesticába a luxus tárgyak észak Itáliából, és el lehetett rajta utazni egészen a Duna torkolatáig, onnan tovább pedig keletre. A rómaiaknak már korábban, Pannónia meghódítása előtt, a Kr. e. 1. század végén voltak kereskedelmi kapcsolataik a sziszeki területtel. Bizonyítékok erre a köztársaság korából származó pénzérmék, amelyek az őskori rétegekből kerültek elő az ásatások során a mai Sziszek területén.³ A legfontosabb hagyományos korai útvonalat *Antonini itinerariumából* ismerjük: *Senia–Avedone–Arupio–Bibium–Romula–Quadrata–Ad Fines–Siscia*, amely valószínűleg Octavianus hadjáratának egyik útvonala is volt.⁴ A római kori úthálózat egyik főútjának, amely észak Itáliából indult Emonán és Neviodunumon keresztül, nem volt előzménye a római kor előtti időszakban. Az útvonal Sisciából tovább folytatódott Sirmium és Singidunum irányába, az egyéb utak pedig a várost Poetiovoval, Cibaliával és Dalmáciával kötötték össze.⁵ Segesticát a Kr. e. 1. és 2. században többször próbálták elfoglalni, azonban csak Kr. e. 35-ben került római uralom alá a mai Sziszek területe.⁶

Segesticát az alapokig lerombolták, maradványai fölé pedig új város épült: Siscia. Siscia római bázis volt Pannónia végső elfoglalásához. Fontos szerepet játszott a római uralom

1 Durman 1992, 117-131; Lolić 2003: 131.

2 Šašel 1974, 702-741.

3 Koprivnjak 2011, 25-61.

4 Lolić 2003, 131.

5 Lolić 2003, 131.

6 Šašel 1974, 702-741; Hoti 1996, 134.136.

megszilárdításában, mint a romanizáció központja.⁷ Vespasianus idején colonia rangra emeltek, valószínűleg ekkor kolonizálták a ravennai és misenumi flotta veteránjaival.⁸

Az 1. század második felétől a 2. század második feléig tartott a fejlődési folyamat minden területen. A 2. század közepétől, a Pannónia ellen irányuló barbár támadásokkal, amelyek Marcus Aurelius idejében kulminálódtak, és a markomann háborúkkal (*bellum Germanicum*, 166–180.) kezdődött meg a hanyatlás.

Közigazgatásilag Siscia Illyricum tartományhoz tartozott, amely az 1. század elején fel lett osztva Dalmatia és Pannonia tartományokra.⁹ Traianus uralkodása alatt¹⁰ Pannoniát két részre osztották: Felső (Superior) és Alsó (Inferior). Az Első tetrarchia idején újra felosztották,¹¹ amelynek során Pannonia Superior Prima és Savia részekre osztódott. Savia fővárosa Siscia lett, az egész tartomány központja pedig Savaria.¹²

A KERESZTÉNYSÉG SZISZEKEN

A kontinentális Horvátország és a vele szomszédos részeken a 3. század közepén kezdtek el kialakulni az első keresztény közösségek. A 3. század második felére tehető a kereszténység térhódítása a területen,¹³ amely két irányból terjedt el: Itáliából, illetve keletről, Kis-Ázsiából és Görögországból.¹⁴

Siscia ekkor püspökség volt,¹⁵ az egyháztartomány központja Sirmiumban volt.

A sisciai keresztények legkorábbi nyomait a 2. századtól a 4. század elejéig nehéz felismerni több okból is: az üldözések miatt elrejtették saját vallási hovatartozásukat, ezért néhány tárgyon csak a szinkretizmus jegyében fedezhetőek fel keresztény szimbólumok is;¹⁶ Sisciát több ízben lerombolták az ókorban és a középkorban is, az anyagokat pedig felhasználták az új épületeknél, mint pl. a régi vár építésénél a 16. században, vagy több magán és középület kialakításánál a mai Sziszek területén, főként a török veszedelem megszűntével a 18. században; a legtöbb lelet a Kupa folyóból származik, így hiányzik az az archeológiai kontextus, amely segítene a tárgyak leírásának és keltezésének meghatározásában, ugyanis az összes keresztény motívum része a klasszikus római repertoárnak.¹⁷

A kereszténység elismerése előtti időszakhoz lehetne sorolni pl. egy 2. századi kanalat, vélhetőleg liturgikus tulajdonsággal. Három hal figurájával díszítették, amely szimbolikus jelentéssel bír.¹⁸ Ugyancsak ebbe a csoportba sorolhatók a különböző függők, amelyeken nap,¹⁹ vagy kereszt motívumok figyelhetők meg.²⁰

7 Lolić 2003, 131-140.

8 Hoti 1996, 143.

9 Hoti 1996, 142.

10 Hoti 1996, 144.

11 Mócsy 1974, 273; Hoti 1996, 149.

12 Mócsy 1974, 273, 311, 374.

13 Thomas 1980, 193-197; Jarak 1994, 17, 19.

14 Thomas 1980, 193; Jarak 1994, 32.

15 Thomas 1980, 196.

16 Thomas 1980, 199; Migotti 1994, 42-46.

17 Migotti 1994, 44.

18 Migotti 1994, kat. br. 17 i 18.

19 Migotti 1994, kat. br. 2 – 4.;

20 Migotti 1994, kat. br. 22 – 26.

A 4. századból származó leletekből jóval több van, ugyanis a kereszténység ekkor válik először egyenrangúvá, majd a Római Birodalom hivatalos vallásává. Ebbe a csoportba azok a tárgyak tartoznak, amelyek díszítőmotívumaikkal kifejezik a kereszténységhez tartozást – fibulák, díszes veretek, tűk, gyűrűk, kulcsok, függők és hasonlók.²¹ Számos kerámia méceses, amelyeken kereszt, krisztogram, vagy más keresztény ábrázolás található.²² A legismertebb ókeresztény leletek Sziszek területéről Severila szarkofágja,²³ illetve a krisztogrammal ellátott stilizált bárányi formájú bronz méceses.²⁴ Ettől az időszaktól kezdve a keresztény hovatartozás megmutatkozik a szarkofágokon és a sírköveken is, mint pl. Severila²⁵ és Felicissima szarkofágján,²⁶ vagy például Paulina sírkövének feliratán is.²⁷ Ugyancsak a keresztény emlékekhez tartozik egy görög nyelven és betűkkel írt fogadalmi tábla.²⁸

SISCIA PÜSPÖKEI

Szent Quirinus Sisciában székelt a 4. század elején. Quirinus előtti püspök, akiről tudunk, az Castus 249-ben.²⁹ Ezután csak 313-tól kerülnek említésre püspökök: Marcus (részt vett a sardicai zsinaton 342–343) és Constantius (részt vett az aquileiai zsinaton 381-ben). A kettejük közötti időszakban két ariánus püspökről tudunk: Migdoniusról és Megaziusról. Az 5. századból nem ismerünk egy nevet sem, talán a népvándorlás okozta békétlenségek miatt üresedett meg a püspöki trón. János és Constantin a 6. században székelték, az ő neveiket a két salonai zsinatról ismerjük.³⁰

A Sziszeki Egyházmegye egészen 441-ig a Sirmiumi Érsekséghez tartozott, ezután pedig a Salonai Érsekség alá rendelték. A 7. század eleje és a 11. század eleje között, a Zágrábi Püspökség alapításáig, a Száva és Dráva közötti terület püspöki széke valószínűleg üresen állt. A kora középkor idején, Poszavinai Lajos (9. sz.) alatt, illetve 796-tól Pannon-Horvátország lakossága egyházilag az Aquileiai Patriarchátus és a Salzburgi Érsekség között lett felosztva. A 10. század végétől Horvátországban az Árpád-háziak uralkodnak, akik megalapították a Zágrábi Egyházmegyét, amely átveszi a sziszeki püspökség területét is.

SZENT QUIRINUS

Szent Quirinusról a következőket tudjuk: Maximus helytartó elfogatta Sisciában, majd a meghallgatása után Savariába szállították, ahol Amantius helytartó halálra ítélte. A keresztényüldözések idején június 4-én, valószínűleg 308-ban halt meg, Galerius pannóniai ural-

21 Wiewegh 2003 (2004.), 25.

22 Wiewegh 2003 (2004.), 25.

23 A Zágrábi Régészeti Múzeumban őrzik

24 Migotti 1994, 64, kat.br. 76; Migotti 1994/95, 286-287; Burkowsky 1999, kat. br. 79; Pro sancto... 2003. (2004), kat. br. 72; Zaninović 2004, kat. br. 70; Buzov 2006, 176-177; Tomaš Barišić 2016, 37-38.

25 CIL III: 3996; Migotti 1994, kat. br. 39.; Wiewegh 2003 (2004.), 25, kat. br. 85.

26 CIL III: 3996a; Wiewegh 2003 (2004.), 25, kat. br. 86.

27 CIL III 3991; Migotti 1994, kat. br. 40.; Wiewegh 2003 (2004.), 25, kat. br. 84.

28 Migotti 1997, VI.b.3; Wiewegh 2003 (2004.), 26.

29 Hrust 2003 (2004.), 40.

30 530. i 533. éveket említi Jarak 1994, 34-35.

kodása idején. Vízbefojtásos halálra ítélték, nyaka köré malomkövet kötötték és úgy dobták be a Sibaris (Perint) patakba. A scarbantiai kapu melletti bazilikában temették el. Tiszteletére Nagy Constantin idején bazilikát emeltek Savariában.³¹

Földi maradványait a barbár támadások elől a 4. század végén vagy az 5. század elején a menekülők magukkal vitték a Senj–Krk–Pordenone útvonalon keresztül Rómába. Talán ebből az időszakból származik a Krk szigeti templom Szent Quirinus tisztelete, illetve a Szent Quirinus Testvériség ugyancsak Krk szigetén, amelynek hagyománya vélhetőleg a késő antik időszakban gyökerezik. A maradványokat a Szent Sebestyén-templom katakombáiban helyezték el a Via Appián, majd a 12. században áthelyezték a Trasteverere, a Szent Mária-bazilikába. Szent Quirinusnak különleges szerepe volt a késő ókorban, amelyről számos emlék tanúskodik. Többek között portréja megfigyelhető egy ezüst ereklyetartón, amelyet a gradoi katedrálisban őriznek, és amelyet eredetileg Aquileiában őrizhettek. Ezen Szent Quirinust együtt ábrázolják Szent Cantius és több más vértanú társaságában. Szintén fontos a római apostoli előkelőségek kultikus helyéről, az *ad catacumbas* lelőhelyről származó felirat, amelyről azt tartják, hogy a szent sírján állhatott Rómában.³²

Mi történt Quirinus tiszteletével Siscia hanyatlása után? Feltételezhetjük, hogy a sisciai keresztények ápták emlékét, de nem világos, hogy hol. A zágrábi katedrális sekrestyéjében van egy freskó az ő alakjával a 13. századból.³³ Sziszek legkorábbi ismert temploma a Szent Kereszt, amely az egykori városfalakon belül, körülbelül a város déli kijáratánál helyezkedik el. A 14. században említi először Guerche (Goricensis) János kanonok krónikája.³⁴

A városban állt egy Szent Quirinus templom is, kb. 2 km-re északra a Szent Kereszttől. A feltételezések szerint a 16. században építették, mert az 1653. évi kanonoki vizitáció idején már viszonylag rossz állapotban volt.³⁵ 1670-ben a helyére építettek egy új templomot, ugyancsak fából, majd téglából is építettek hozzá közel egyet, amely 1779-ben vagy 1784-ben készült el.³⁶ Ez a barokk templom az ókori Siscia északi bejárati falaira épült. 1974-ben rombolták le, miután több évtizedig hagyták tönkre menni. A Szent Quirinus-plébániát 1993-ban alapították, az új Szent Quirinus-templomot pedig 2002-ben szentelték fel.

A török hódítás előtt a 16. században a Sziszeki Egyházmegye területén négy plébániatemplom volt Szent Quirinusra szentelve a következő településeken: Hrastovica, Bović, Smerković (Vojnić mellett) és az Una folyó melletti Dobretin.³⁷ Ugyancsak róla lett elnevezve a Kirin nevű település Gvozd közelében.³⁸

31 Mócsy 1974, 326; Jarak 1994, 30. Létezik feltételezés, amely szerint korábban halt meg, a diocletianusi üldözések idején, pl. Hrust 2003 (2004.), 39.

32 Jarak 1994, 30.

33 Hrust 2003 (2004.), 40.

34 Hrust 2003 (2004.), 41.

35 Hrust 2003 (2004.), 42.

36 Hrust 2003 (2004.), 42.

37 Hrust 2003 (2004.), 39; Mrgić 2003 (2004.), 68.

38 Hrust 2003 (2004.), 39

IRODALOM

- Burkowsky 1999 Zednko Burkowsky, *Sisak u prapovijesti, antici i starohrvatskom dobu*, kiállítási katalógus, Gradski muzej Sisak 1999.
- Durman 1992 Aleksandar Durman, „O geostrateškom položaju Siscije”, *Opuscula Archaeologica* 16, Zagreb, 1992, 117–131.
- Hrust 2003 (2004.) Nikolina Hrust, „Sveti Kvirin – zaštitnik grada Siska”, In: *Pro sancto Quirino E. S.*, kiállítási katalógus, Gradski muzej Sisak, 2003 (2004.): 39–53.
- Jarak 1994 Mirja Jarak, „Povijest starokršćanskih zajednica na tlu Hrvatske”, In: *Od nepobjedivog sunca do sunca pravde (From the Invincible Sun to the Sun of Justice)*, kiállítási katalógus, Zagreb, 1994: 17–39.
- Koprivnjak 2011 Vedran Koprivnja, „Antički munizmatički nalazi s lokaliteta Sisak – Dunavski Lloyd”, a Sziszeki Múzeum évkönyve, Sisak 10, 2011: 25–61.
- Lolić 2003 Tanja Lolić, „Colonia Flavia Siscia”, In: Marjeta Šašel Kos, Peter Scherrer (eds.) *The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia*, Situla 41, Ljubljana 2003, 131–151.
- Migotti 1994 Branka Migotti, „Arheološka građa iz ranokršćanskog razdoblja u kontinentalnoj Hrvatskoj”, In: *Od nepobjedivog sunca do sunca pravde (From the Invincible Sun to the Sun of Justice)*, kiállítási katalógus, Zagreb, 1994: 41–70.
- Mócsy 1974 András Mócsy, *Pannonia and Upper Moesia, A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire*, London and Boston, 1974.
- Mrgić 2003 (2004.) Katica Mrgić, „Tragom svetog Kvirina”, In: *Pro sancto Quirino E. S.*, kiállítási katalógus, Gradski muzej Sisak, 2003 (2004.): 55–74.
- Šašel 1974 Jaroslav Šašel, „Sisica”, RE s. v. Supplbd. 14, 1974, 702–741 (= *Opera selecta*, 600–602)
- Thomas 1980 Edit B. Thomas, „Christianity”, In: A. Lengyel, G. T. B. Radan (eds.), *The Archaeology of Roman Pannonia*, Budapest, 1980: 193–206.
- Tomaš Barišić 2016 Tea Tomaš Barišić, „Rimske brončane svjetiljke Gradskog muzeja Sisak”, a Sziszeki Múzeum évkönyve 11, 2016: 30–47.
- Wiewegh 2003 (2004.) Zoran Wiewegh, „Kasna antika i razvoj kršćanstva”, In: *Pro sancto Quirino E. S.*, kiállítási katalógus, Gradski muzej Sisak, 2003 (2004.): 21–29.

(Fordította: Handler András)